

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БАЛАБАШ ОЛЬГА СЕРГІЇВНА

УДК: 664.6:330.34

**МОНІТОРИНГ В ПРОЦЕСІ УПРАВЛІННЯ
СТІЙКИМ РОЗВИТКОМ ХЛІБОПРИЙМАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Одеському національному економічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Кузнецова Інна Олексіївна,
Одеський національний економічний університет,
завідувач кафедри менеджменту організацій та
зовнішньоекономічної діяльності.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Мельник Ольга Григорівна,
Національний університет «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри зовнішньоекономічної та митної
діяльності;

кандидат економічних наук, доцент
Відоменко Ірина Олександрівна,
Одеська національна академія
харчових технологій,
декан факультету підвищення кваліфікації
спеціалістів Інституту післядипломної освіти і
підвищення кваліфікації.

Захист відбудеться «26» грудня 2016 р. о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.055.03 Одеського державного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 217.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного економічного університету за адресою: 65026, м. Одеса, вул. Преображенська, 8, ауд. 211.

Автореферат розісланий «25» листопада 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. А. Сиротенко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Хлібоприймальні підприємства у непростих економічних умовах, що склалися протягом останніх років, забезпечують реалізацію експортного потенціалу держави, впливають на стабільність функціонування ринку зерна та гарантують продовольчу безпеку України. Успішність їх функціонування в сучасних реаліях залежить від забезпечення необхідною і вичерпною інформаційною підтримкою процесу управління стійким розвитком підприємств, тому розробка науково-практичних рекомендацій з проведення моніторингу стійкого розвитку дозволить отримати комплексну оцінку стану хлібоприймальних підприємств, розробити заходи з досягнення стабільності його внутрішнього середовища та забезпечення стійкості у мінливому зовнішньому конкурентному середовищі. Розгляд моніторингу як невід'ємної частини процесу управління дозволить ефективно реагувати на виникаючі виклики у досягненні стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств.

Теоретичні та методологічні аспекти управління розвитком підприємств розкриті в наукових працях Н. В. Касьянкової, Є. І. Козиронко, Н. С. Макарова, О. В. Раєвневої, А. В. Сидоріної та ін. Певні конструктивні результати щодо сутності стійкого розвитку підприємств, його складових отримані в роботах А. І. Балашова, В. А. Василенко, К. Р. Гришакова, І. Ю. Єпіфанової, В. В. Колочевої, В. В. Прохорова, В. А. Тітової, Н. В. Шандової та ін. Проблема методології моніторингу в процесі управління присвячені праці М. М. Берест, І. О. Відоменко Н. А., Є. М. Комісаренко, І. О. Кузнецової, Л. Г. Ліпич, О. Г. Мельник, Г. А. Надьон, О. Г. Пенькова, І. О. Піюренко, М. В. Пугачова, Н. А. Хомяченкової, І. Д. Чуліпи та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість робіт, має місце відсутність визначення місця моніторингу в системі управління стійким розвитком підприємства, необґрунтованість об'єктів моніторингу стійкого розвитку та вибору індикаторів за об'єктами моніторингу. Нагальна потреба подальшого розвитку наукових підходів щодо визначених питань, з урахуванням специфіки функціонування хлібоприймальних підприємств, обумовила актуальність та вибір теми, визначили мету та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації відповідає науковому тематичному плану Одеського національного економічного університету. Положення дисертаційної роботи використано при виконанні науково-дослідної роботи «Методологія та практика стратегічного управління розвитком сучасних організацій» (номер державної реєстрації 0110U008073, 2011-2015 рр.), де автором проведено критичний аналіз методів, що використовуються при оцінці стійкого розвитку підприємств, та

обґрунтовано інструментарій моніторингу стійкого розвитку.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розвиток теоретичних та прикладних положень з моніторингу як частини процесу управління стійким розвитком хлібоприймальних підприємств.

Відповідно до мети поставлено і виконано такі завдання:

- узагальнити понятійно-категорійний апарат за рахунок визначення сутності поняття «моніторинг стійкого розвитку підприємства»;
- обґрунтувати місце моніторингу в процесі управління стійким розвитком підприємства;
- визначити об'єкти моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств;
- розробити модель моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств;
- удосконалити процедуру оцінювання стійкості бізнес-процесів хлібоприймальних підприємств як об'єкта моніторингу;
- розробити технологію оцінювання стійкості здібностей хлібоприймальних підприємств як об'єкта моніторингу;
- формалізувати визначення результатів моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств;
- розробити методичний інструментарій щодо формування напрямів забезпечення стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств за результатами моніторингу.

Об'єктом дослідження є процес управління стійким розвитком хлібоприймальних підприємств.

Предметом дослідження є теоретичні положення, методичні підходи та практичні рекомендації щодо моніторингу в процесі управління стійким розвитком хлібоприймальних підприємств.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складають діалектичний метод наукового пізнання, методологія системного аналізу та методи економічного аналізу. Для досягнення поставленої в роботі мети було використано сучасні загальнонаукові та спеціальні методи: *логіко-теоретичного узагальнення* – для визначення сутності поняття «моніторинг стійкого розвитку підприємства»; *аналізу і синтезу* – для розробки концептуальної моделі процесу управління стійким розвитком хлібоприймальних підприємств та визначення місця моніторингу в процесі управління; *статистичного аналізу* – для дослідження тенденції розвитку галузі; *метод аналізу ієрархій* – для визначення значимості критеріїв ранжування здібностей хлібоприймальних підприємств як об'єкта моніторингу; *метод системного аналізу* – для дослідження ефективності використання

результатів моніторингу стійкого розвитку в управлінні хлібоприймальними підприємствами.

Інформаційною базою дослідження є наукові праці вітчизняних та зарубіжних учених з проблематики моніторингу та управління стійким розвитком підприємств, законодавчі та нормативно-правові документи, офіційні статистичні матеріали, звітні дані хлібоприймальних підприємств, ресурси мережі Інтернет. Обробка даних здійснювалась з використанням сучасних комп'ютерних технологій.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає у розвитку теоретичних та науково-практичних засад моніторингу як складової процесу управління стійким розвитком хлібоприймальних підприємств:

удосконалено:

– перелік об'єктів моніторингу стійкого розвитку підприємства, які відрізняє акцентування на стабільності функціонування внутрішнього середовища, стійкості стану в зовнішньому середовищі завдяки створенню унікальної цінності для споживача та фінансовому забезпеченню стійкого розвитку. Визначений склад об'єктів (стійкість бізнес-процесів, стійкість здібностей підприємства та фінансова стійкість) надає змогу провести оцінку рівня стійкості хлібоприймальних підприємств та надати інформаційне забезпечення прийняття відповідних управлінських рішень;

– модель моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств, яка окреслює необхідні процедури оцінювання за його об'єктами. Модель відрізняє використання функції бажаності Харрінгтона шляхом проекції одержаних результатів на адаптовану кількісно-лінгвістичну шкалу бажаності. Визначена послідовність етапів надає змогу усунути проблему неоднорідності та великої розмірності значень індикаторів за об'єктами та узагальнити результати моніторингу;

– процедуру оцінювання стійкості бізнес-процесів хлібоприймальних підприємств як об'єкта моніторингу, що, на відміну від існуючих, включає розрахунок узагальнених й часткових, а також кількісних та якісних індикаторів, що зведено до інтегрального показника на засадах методу нечіткого логічного виводу. Він надає можливість враховувати результати збоїв операційної діяльності шляхом виділення нестійких бізнес-процесів та визначити слабкі місця функціонування підприємства;

– технологію оцінювання стійкості здібностей хлібоприймальних підприємств як об'єкта моніторингу, особливістю якої є комплексне використання експертних оцінок, матриці вагомості критеріїв, методу лексикографічного упорядкування, що дозволяє ранжувати здібності та

визначити серед них ключові, а також врахувати специфіку діяльності хлібоприймальних підприємств;

– формалізацію результатів моніторингу шляхом визначення комплексного показника стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств, яке відрізняє використання нечіткої функції приналежності для вибору оцінок за всіма категоріями адаптованої вербально-числової шкали. Це дозволяє зменшити невизначеність вихідної інформації та підвищити достовірність комплексної оцінки рівня стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств;

набули подальшого розвитку:

– концептуальна модель управління стійким розвитком підприємства, яку відрізняє логіка відтворюваності процесу управління, синхронізована зі стадіями циклу PDCA та акцентування уваги на системі створення доданої цінності для споживача. Запропонована модель дозволяє чітко визначити місце моніторингу в процесі управління стійким розвитком та надає підґрунтя для виділення його об'єктів;

– методичний інструментарій щодо формування напрямів забезпечення стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств за результатами моніторингу, який відрізняє використання матриці полів стійкого розвитку, розроблених автором логічної та інформаційної моделей вибору відповідних напрямів, що надають змогу сформувавши функціональну стратегію хлібоприймального підприємства;

– понятійно-категорійний апарат управління стійким розвитком підприємства, який уточнено за рахунок поняття «моніторинг стійкого розвитку підприємства», що відрізняє врахування комбінації істотних властивостей моніторингу і ознак стійкого розвитку та дозволяє конкретизувати об'єкти моніторингу стійкого розвитку підприємства.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості їх використання у процесі моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств завдяки сформованому методичному інструментарію, що визначає етапи проведення моніторингу, процедуру оцінювання стійкості бізнес-процесів та технологію оцінювання здібностей, а також оптимальний обсяг інформації для формування функціональної стратегії підприємства. Обґрунтовані в роботі висновки та рекомендації впроваджено у практичну діяльність хлібоприймальних підприємств, а саме: ТОВ «Білгород-Дністровський елеватор» (акт впровадження № 498 від 27.05.2016 р.); ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» «Уманський елеватор» (акт впровадження № 242 від 23.08.2016 р.); ПАТ «Державної продовольчо-зернової корпорації України» «Кремидівське хлібоприймальне підприємство» (акт впровадження № 242 від 23.08.2016 р.).

Матеріали дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Одеського національного економічного університету при проведенні занять з дисциплін «Методи прийняття управлінських рішень», «Технології управління організацією», «Менеджмент» (довідка про впровадження № 01-17/1224 від 16.09.2016 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові положення, розробки, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використано лише ті положення та ідеї, що є результатом особистих досліджень автора. Конкретний внесок здобувача в цих роботах зазначений в авторефераті у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення та практичні результати розглянуто на 9 конференціях, а саме: всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні системи економічних та суспільно-політичних відносин» (м. Харків, 22 квітня 2010 р.); всеукраїнській науково-практичній інтернет-конференції: «Проблеми розвитку сучасного суспільства: економіка, соціологія, філософія» (м. Дніпропетровськ, 20-21 травня 2010 р.); XIII міжнародній науково-практичній конференції: «Економічна безпека України і виклики сьогодення» (м. Київ, 28 травня 2010 р.); VI міжнародній науково-практичній конференції: «Методологія та практика менеджменту у XXI столітті: загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти» (м. Полтава, 26-27 квітня 2012 р.); міжнародній науково-практичній інтернет-конференції економічного спрямування: «Економіка країни: сучасний стан та перспективи розвитку» (м. Тернопіль, 10 червня 2014 р.); II міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми менеджменту: теоретичні і практичні аспекти» (м. Одеса, 4-5 червня 2015 р.); міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика» (м. Харків, 26-27 березня 2015 р.); V всеукраїнській науково-практичній конференції «Менеджмент XXI століття: проблеми і перспективи» (м. Умань, 5 листопада 2015 р.); X міжнародній науково-практичній конференції: «Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин» (м. Умань, 21-22 квітня 2016 р.).

Публікації. За результатами дослідження надруковано 18 наукових праць, загальний обсяг яких становить 6,92 д. а., з яких 5,57 д. а. належать особисто автору, з них: 2 публікації у колективних монографіях обсягом 1,1 д. а., 7 наукових статей, обсягом 3,42 д. а., опубліковано у наукових виданнях, що визначені фаховими з економіки, з них 4 наукові статті опубліковано у виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз даних розміром 2,12 д. а., та 9 публікацій у матеріалах конференцій, обсягом

1,05 д. а.).

Обсяг і структура дисертації. Дисертаційне дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, викладених на 198 сторінках, з них 161 сторінка – основний текст. Дисертаційна робота містить 34 таблиці, 24 рисунки, 4 додатки, які викладено на 12 сторінках

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет і методи, розкрито зв'язок роботи з науковими темами; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача; наведено дані про апробацію, публікації, структуру та обсяг роботи.

У першому розділі **«Теоретичні аспекти моніторингу в процесі управління стійким розвитком підприємств»** узагальнено наукові точки зору щодо сутності поняття «моніторинг стійкого розвитку підприємства»; розглянуто основні теоретичні положення управління стійким розвитком підприємства як процесу та визначено місце в ньому моніторингу; конкретизовано склад об'єктів моніторингу стійкого розвитку підприємства.

За результатами узагальнення різних точок зору щодо сутності поняття «моніторинг» встановлено три підходи до його визначення: як окремий процес або дія, як система збору інформації та її подальшої обробки та як інструмент управління. Доведено, що найбільш доцільним, з точки зору врахування всіх ключових елементів поняття, є комбінований підхід, на основі якого та з урахуванням основних ознак стійкого розвитку – конкретизовано сутність поняття моніторинг стійкого розвитку підприємства, як процесу відстеження кількісних та якісних індикаторів стабільності внутрішнього середовища підприємства та стійкості у зовнішньому середовищі, з метою виявлення тенденцій зміни стану та створення інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень.

Узагальнення та систематизація досліджень у сфері управління стійким розвитком підприємства дозволили представити процес управління у вигляді концептуальної моделі логічно пов'язаних стадій інформаційного потоку, в результаті якого здійснюється отримання, обробка і передача кількісної та якісної інформації (рис. 1). З використанням логічного методу та методу системного аналізу було встановлено таку послідовність стадій процесу управління стійким розвитком: формування планових настанов, моніторинг та регулювання. Особливістю представленої концептуальної моделі є те, що вона забезпечує створення інформаційних ресурсів, визначає місце моніторингу в процесі управління, базується на системі створення цінності для споживача як

засади стійкості у конкурентному середовищі. Стадії процесу управління моделі синхронізовано зі стадіями циклу PDCA, що забезпечує відновлюваність даного процесу.

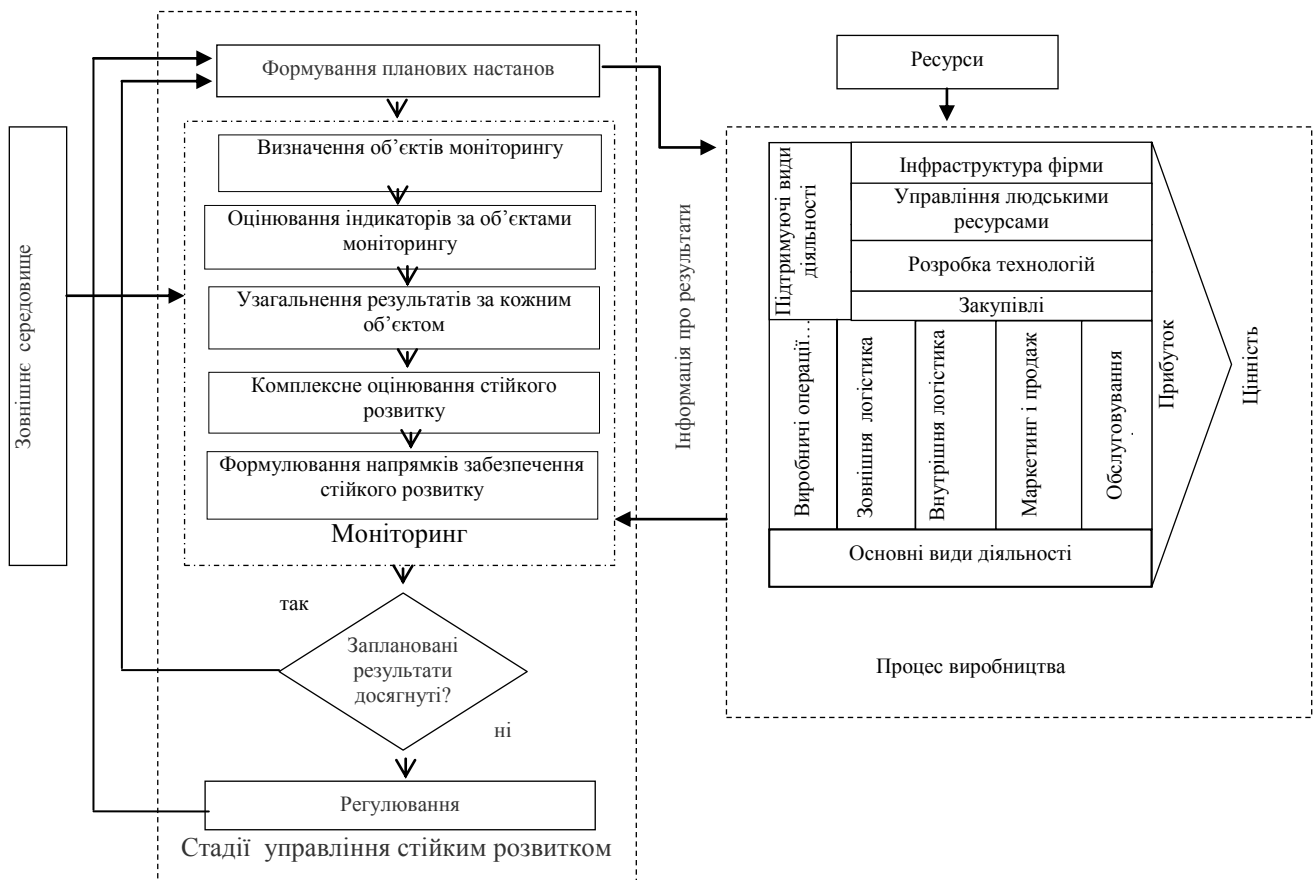

Рис. 1 – Концептуальна модель управління стійким розвитком підприємства

Джерело: розроблено автором.

На підставі запропонованої концептуальної моделі управління стійким розвитком, яка акцентує увагу на створенні унікальної цінності для споживачів та задоволенні їх потреб, доведено, що реалізувати ці вимоги можна через низку складових. До них доцільно включити здібності підприємства, які забезпечують можливості створювати унікальну цінність для споживачів; стійкість бізнес-процесів підприємства, через які формуються здібності підприємства та фінансову стійкість, як забезпечуючу складову, що є основою формування і в подальшому підтримки стійкого розвитку підприємства.

У другому розділі **«Методологія моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств»** обґрунтовано перелік індикаторів для здійснення моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств; розроблено модель моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств; удосконалено методи оцінювання стійкості бізнес-процесів та

здібностей хлібоприймальних підприємств, як об'єктів моніторингу.

Систематизація методів оцінювання стійкого розвитку підприємства та аналіз особливостей їх застосування надали змогу виявити проблему неоднорідності та великої розмірності значень індикаторів за об'єктами моніторингу, що призводить до значного зміщення його результатів. Вирішення даної проблеми запропоновано автором шляхом використання кількісно-лінгвістичної шкали бажаності Харрінгтона. Це дозволило провести інтерпретацію оцінок складових моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств, розрахувати нижню, середню та верхню оцінки з метою підвищення достовірності та узагальнити результати моніторингу шляхом проведення розрахунку комплексного показника стійкого розвитку.

На підставі отриманих наукових розробок запропоновано логіку проведення моніторингу. Етапи моніторингу стійкого розвитку формалізовано у вигляді логічної моделі (рис. 2), яка відображає зміст визначених автором операцій.

На основі критичного аналізу досліджень з оцінювання стійкості бізнес-процесів підприємств було виділено дві групи індикаторів, за якими оцінюється відповідна стійкість: індикатори операційної стійкості та індикатори стабільності якості. Їх відрізняє направленість на забезпечення комплексності оцінювання, як з погляду аналізу окремих бізнес-процесів, так і з позиції їх взаємодії. Обґрунтовано доцільність доповнення згаданого переліку індикатором пріоритетного числа ризику збоїв бізнес-процесів, який дозволяє оцінити можливості виникнення збоїв, їх виявлення за допомогою наявних методів контролю та критичність наслідків збоїв. Для розрахунку пріоритетного числа ризику адаптовано згадані шкали з урахуванням особливостей оцінювання стійкості бізнес-процесів підприємства.

Оцінювання стійкості здібностей як об'єкта моніторингу потребує їх ранжування з метою визначення серед них ключових. Для виконання цього завдання автором удосконалено технологію оцінювання здібностей, що надає змогу виділити такі з них, котрі створюють унікальну споживчу цінність. Доведено доцільність поетапного використання матриці вагомості критеріїв та методу лексикографічного упорядкування у процесі оцінювання стійкості здібностей як об'єкта моніторингу.

На підставі узагальнення результатів наукових досліджень було виділено перелік критеріїв ранжування здібностей підприємства, до яких віднесено: неможливість копіювання конкурентами; унікальність; незамінність; нестаріння; складність. Проведене дослідження з використанням матриці

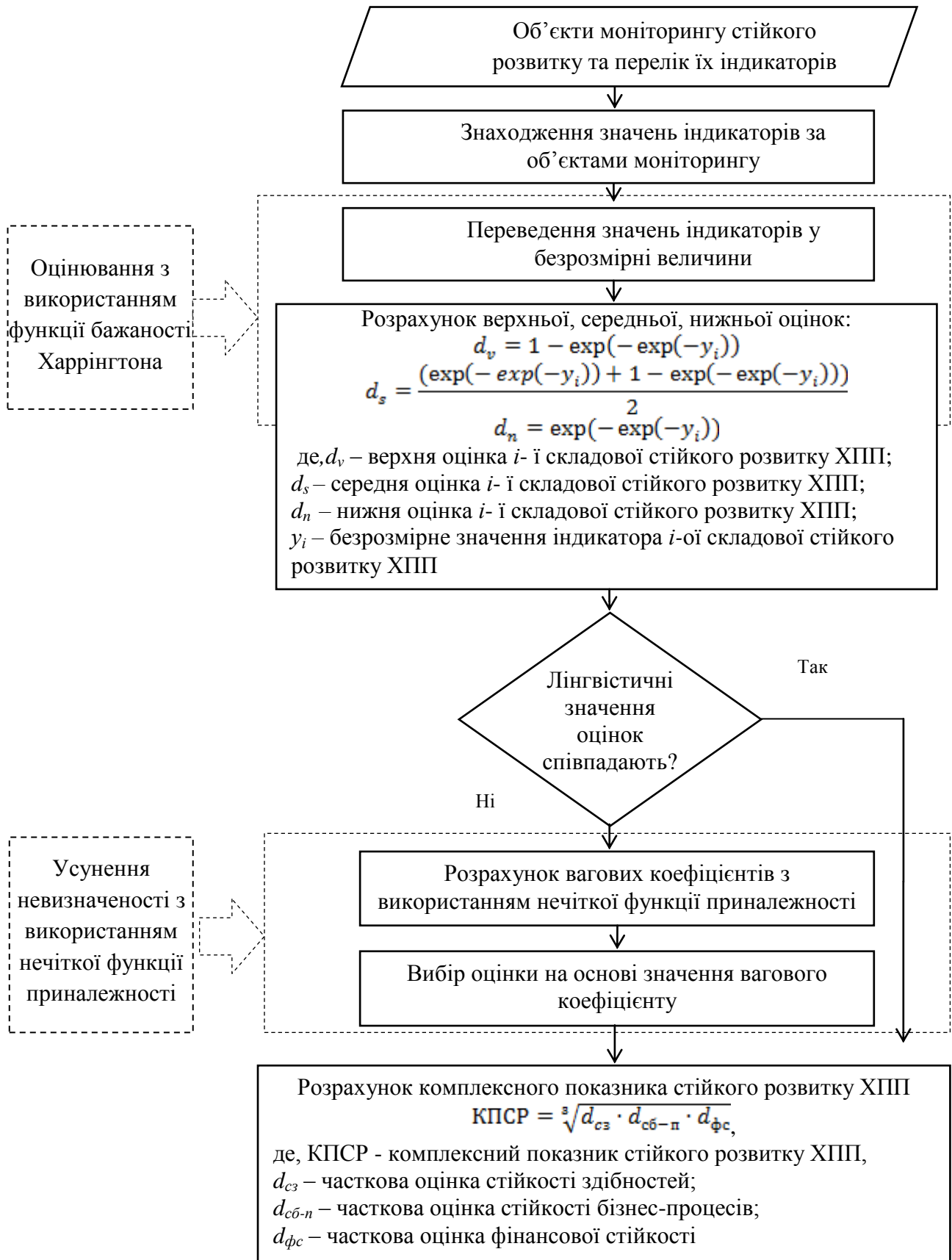

Рис. 2 – Логічна модель моніторингу стійкого розвитку ХПП

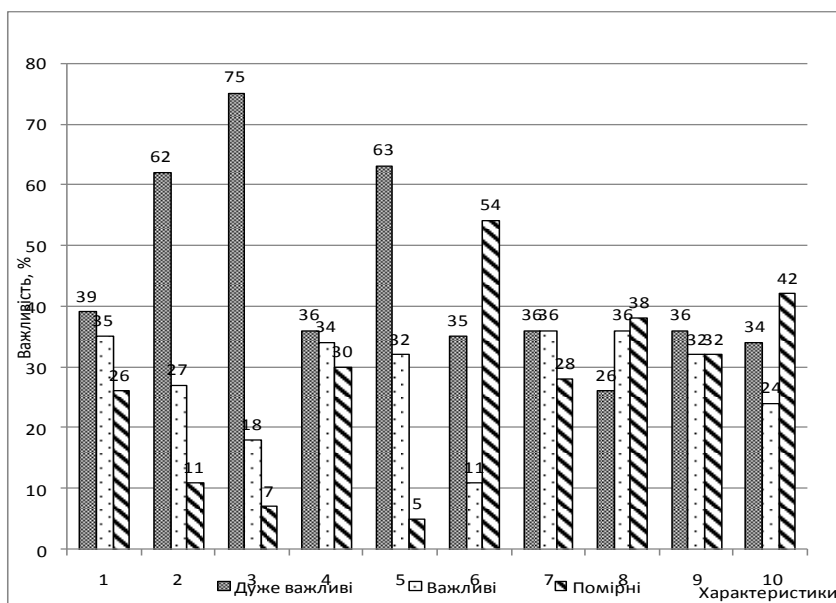
Джерело: розроблено автором.

вагомості критеріїв дозволило підтвердити значимість обраних критеріїв та визначити послідовність їх залучення до процесу ранжування.

У третьому розділі «**Формування технології моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств**» формалізовано розрахунок комплексного показника стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств; проведено апробацію технології моніторингу на хлібоприймальних підприємствах; розроблено інформаційну модель забезпечення стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств.

З використанням методології функціонального моделювання і графічної нотації IDEF розглянуто процес моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств на узагальненому та деталізованому рівні та представлено у вигляді контекстної та декомпозиційної діаграм. Це дозволило наочно відобразити послідовність всіх стадій процесу моніторингу стійкого розвитку підприємства, виділити вхідну інформацію для перетворення та вихідну інформацію як результат виконаних дій, регламентувати умови та ресурси, що забезпечують виконання процесів.

Відповідно до концептуальної моделі управління стійким розвитком було проведено опитування провідних фахівців 25 сільськогосподарських підприємств, що займаються вирощуванням зернових, для визначення переліку характеристик послуг хлібоприймальних підприємств, які є найбільш важливими для споживача, тобто є носіями споживчої цінності (рис. 3).

№	Характеристики послуг ХПП
1	Доступність послуг (фізична)
2	Оперативність обслуговування
3	Комерційна надійність
4	Якість обслуговування
5	Величина тарифів на основні послуги
6	Величина тарифів на додаткові послуги
7	Стабільність якості послуг
8	Можливість прийому зерна з поля
9	Підвищення класу зерна
10	Можливість довготривалого зберігання

Рис. 3 – Значущість характеристик послуг ХПП, що впливають на споживчу цінність клієнтів

Джерело: розроблено автором за результатами опитування.

За результатами дослідження визначено потреби клієнтів ХПП. Більшість опитаних відмітили як дуже важливі такі характеристики послуг:

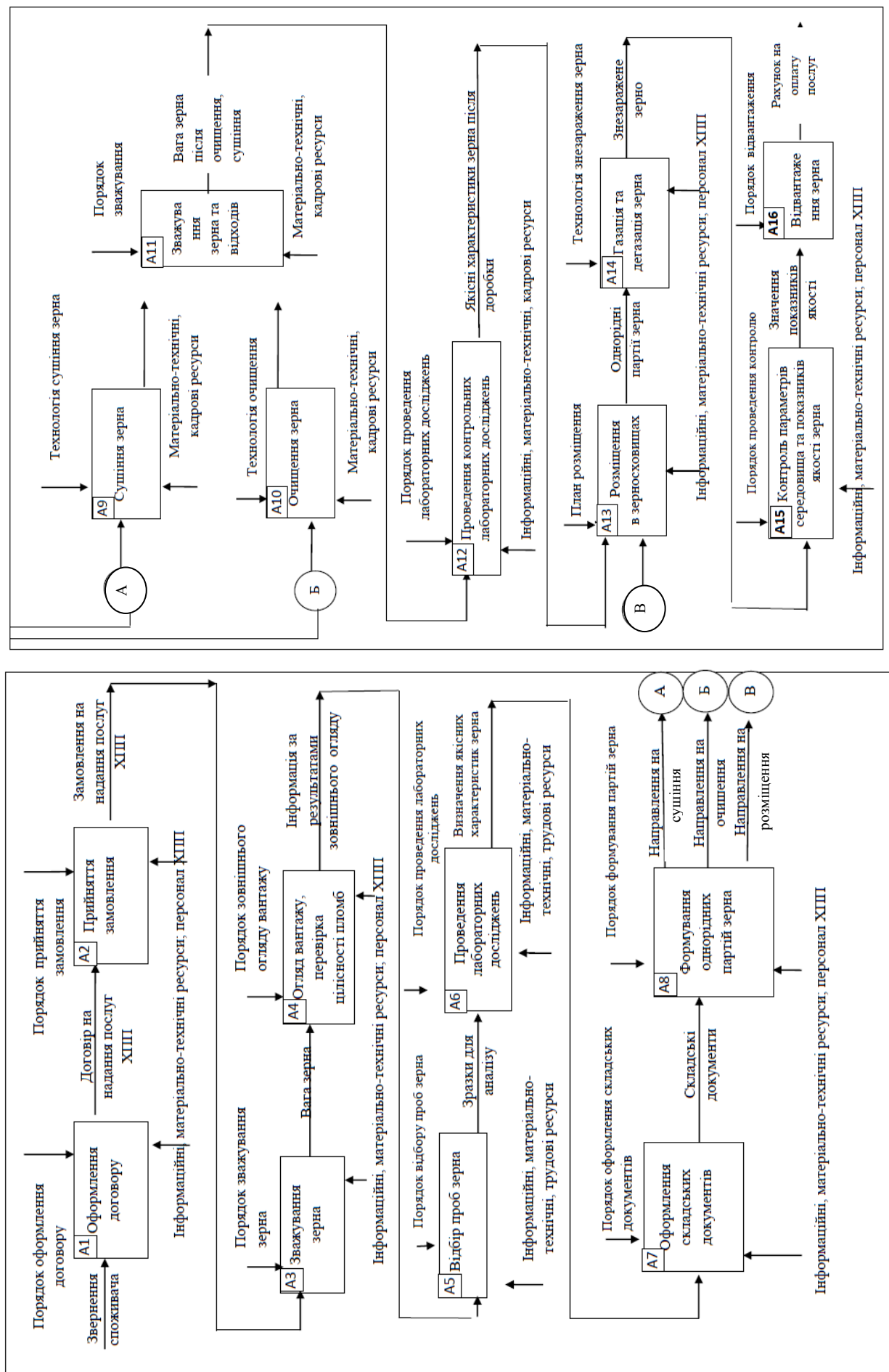

Рис. 4 – Визначення ключових бізнес-процесів ХПП з використанням декомпозиційної діаграми
Джерело: розроблено автором.

комерційна надійність, величина тарифів на основні послуги та оперативність обслуговування.

Виходячи з того, що споживча цінність створюється у ланцюгу цінності та в кінцевому рахунку через виконання бізнес-процесів, було встановлено їх типовий перелік для хлібоприймальних підприємств. З використанням розробленої автором декомпозиційної діаграми (рис. 4) було описано бізнес-процеси, прослідковано їх підпорядкованість, розглянуто логіку реалізації. Це дозволило формалізувати перехід від бізнес-процесів до ланцюга створення споживчої цінності відповідно до концептуальної моделі управління стійким розвитком.

З метою розв'язання задачі розробки рекомендацій щодо формування напрямів забезпечення стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств відповідно до формалізованих результатів моніторингу доведено доцільність використання матриці «стійкість здібностей-стійкість бізнес-процесів-фінансова стійкість», яку автором адаптовано до відображення результатів оцінювання за об'єктами моніторингу шляхом синхронізації полів матриці з інтервалами шкали Харрінгтона (рис. 5).

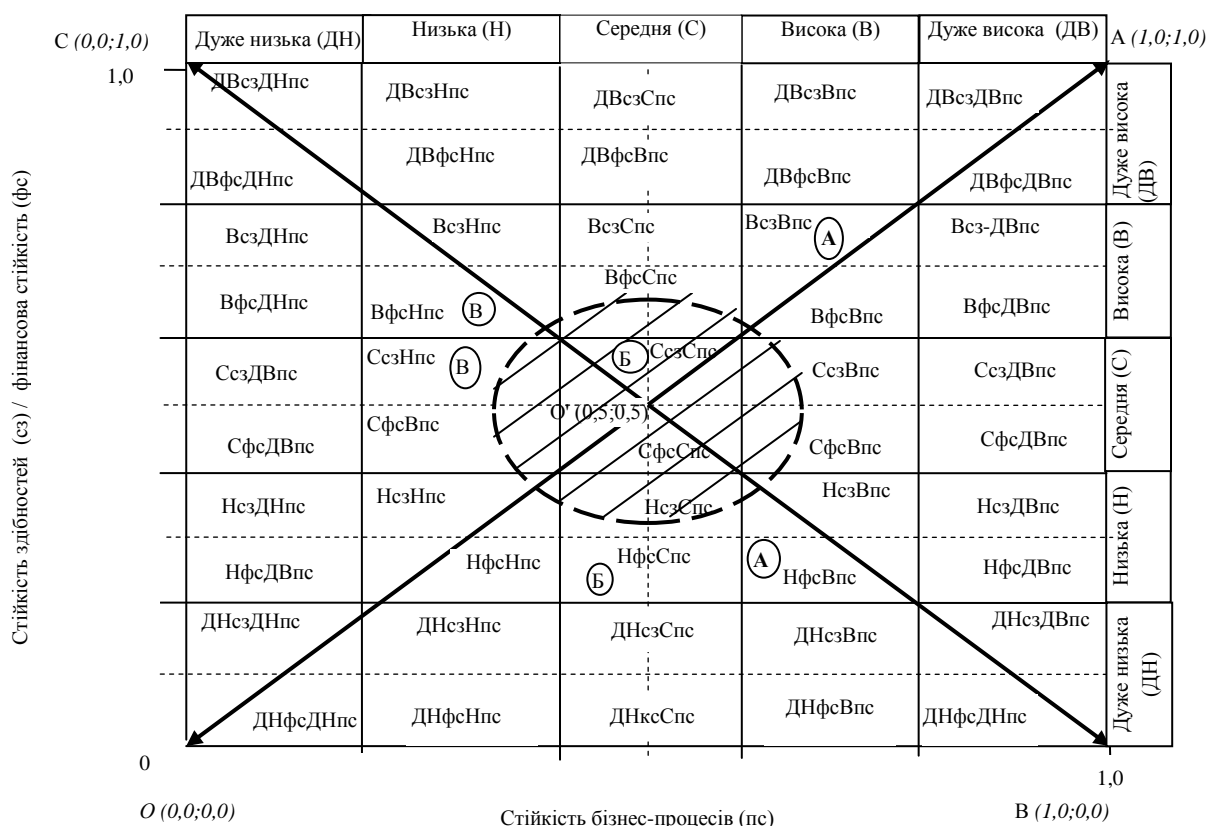

Рис. 5 – Матриця полів стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств: А – ТОВ «Білгород-Дністровський елеватор»; Б – ДП «Уманський елеватор»; В – ДП «Кремидівське хлібоприймальне підприємство»

Джерело: розроблено автором.

Запропонований інструментарій доповнено змістовними характеристиками полів стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств відповідно до розташування на матриці, що дозволяє сформувавши пропозиції напрямів підтримки стійкого розвитку підприємств та створити інформаційну модель забезпечення стійкого розвитку ХПП. За результатами апробації технології моніторингу стійкого розвитку встановлено положення на матриці полів ДП «Уманський елеватор», ДП «Кремидівське хлібоприймальне підприємство», ТОВ «Білгород-Дністровський елеватор» (рис. 5).

У такий спосіб запропонований інструментарій дозволяє графічно представити результати моніторингу стійкого розвитку ХПП, виявити складові стійкого розвитку, що мають значні відхилення від нормативних, надати рекомендації щодо їх поліпшення та сформувавши відповідну функціональну стратегію досліджуваних хлібоприймальних підприємств.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі проведено теоретичне узагальнення та запропоновано спосіб виконання науково-практичного завдання щодо розробки теоретичних і прикладних положень моніторингу в процесі управління стійким розвитком хлібоприймальних підприємств. Основні результати дослідження дозволили дійти таких висновків:

1. За результатами узагальнення різних точок зору щодо сутності поняття «моніторинг» доцільно виокремити три підходи до його визначення: як окремий процес або дія, як система збору та обробки інформації та як інструмент управління. Доведено, що найбільш доцільним, з точки зору врахування всіх істотних властивостей поняття, є комбінований підхід. На його основі та з врахуванням основних ознак стійкого розвитку конкретизовано сутність поняття «моніторинг стійкого розвитку підприємства» як процесу відстеження кількісних та якісних індикаторів стабільності внутрішнього середовища підприємства та стійкості у зовнішньому середовищі з метою виявлення тенденцій зміни стану та створення інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень.

2. Управління стійким розвитком підприємства доцільно розглядати на засадах процесного підходу як логічно пов'язані стадії інформаційного потоку, синхронізовані зі стадіями циклу PDCA та направлені на створення цінності для споживача. У такий спосіб чітко визначено місце моніторингу у послідовності стадій процесу управління стійким розвитком підприємства та сформовано логічну модель останнього.

3. На підставі запропонованої концептуальної моделі процесу управління стійким розвитком, що акцентує увагу на створенні цінності для

споживача обґрунтовано, що до об'єктів моніторингу слід включити стійкість здібностей підприємства, стійкість бізнес-процесів підприємства та фінансову стійкість.

4. Вирішувати проблему неоднорідності та великої розмірності значень індикаторів за об'єктами моніторингу та узагальнення результатів їх розрахунку доцільно шляхом використання функції бажаності Харрінгтона через введення одержаних результатів в адаптовану кількісно-лінгвістичну шкалу бажаності. Цей принциповий висновок покладено в основу моніторингу стійкого розвитку, яка визначає послідовність необхідних операцій та логіку дослідження.

5. З метою забезпечення комплексності оцінювання система індикаторів моніторингу стійкості бізнес-процесів хлібоприймальних підприємств повинна включати якісні та кількісні індикатори стійкості бізнес-процесів підприємства. У зв'язку з цим доведено доцільність оцінювання стійкості бізнес-процесів хлібоприймальних підприємств на засадах методу нечіткого логічного виводу. До складу індикаторів слід включити дві їх групи: індикатори операційної стійкості та індикатори стабільності якості. Доведено доцільність розширення переліку за рахунок включення індикатору пріоритетного числа ризику бізнес-процесів, що дозволяє оцінити ризики збоїв операційної діяльності, виділити нестійкі бізнес-процеси, та слабкі місця у функціонуванні підприємства.

6. З метою визначення спроможності підприємства створювати унікальну споживчу цінність і задовольняти вимоги споживача таким чином, щоб забезпечувати стійкість підприємства у конкурентному середовищі, було удосконалено технологію оцінювання стійкості здібностей ХПП на основі використання методу лексикографічного упорядкування із залученням шкали формалізації його результатів, що дає можливість зробити найбільш значимі й достовірні висновки щодо відповідності ідентифікованих здібностей хлібоприймальних підприємств ознакам ключових здібностей, тобто тих, що створюють унікальну споживчу цінність та забезпечують стійкий конкурентний статус підприємства.

7. Результати моніторингу доцільно визначати шляхом комплексного використання функції бажаності та нечіткої функції приналежності, що дозволяє підвищити достовірність результатів розрахунку та формалізувати процес узагальненої оцінки рівня стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств

8. Виходячи з необхідності проведення оцінювання за трьома об'єктами моніторингу для спрощення й досягнення наочності процедури моніторингу обґрунтовано доцільність використання матриці полів стійкого розвитку, що відображає співвідношення «стійкість здібностей – стійкість бізнес-процесів –

фінансова стійкість». У такий спосіб якісно доповнено інструментарій технології моніторингу та графічно представлено результати моніторингу стійкого розвитку ХПП, що надає можливість виявити складові стійкого розвитку, які мають значні відхилення від нормативних, сформулювати рекомендації щодо напрямів забезпечення або підтримки стійкого розвитку підприємств та розробити інформаційну модель забезпечення стійкого розвитку ХПП.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи в колективних монографіях

1. Балабаш О. С. Забезпечення бізнес-стійкості підприємства шляхом управління його фінансовою безпекою / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Науково-методичні аспекти забезпечення економічної безпеки : монографія / за заг. ред. І. О. Кузнецової. – Одеса : Атлант, 2013. – С. 61-67 (0,6 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,5 д. а. : обґрунтовано залежність рівня фінансової стійкості підприємства від рівня фінансової безпеки та якості управління нею. Систематизовано підходи до визначення сутності поняття «фінансова безпека підприємства». Досліджено функціональні характеристики фінансової безпеки підприємства.*

2. Балабаш О. С. Методи моніторингу стійкого розвитку підприємства / О. С. Балабаш // Методологія та практика стратегічного управління розвитком сучасних організацій : монографія / за заг. ред. І. О. Кузнецової. – Одеса: ОНЕУ, 2016. – С. 72-85 (0,6 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,6 д. а. : проведено аналіз методів моніторингу стійкого розвитку підприємства, визначено їх переваги та недоліки, обґрунтовано доцільність проведення узагальнення результатів оцінювання з використанням функції бажаності Харрінгтона.*

Статті у наукових фахових виданнях України та виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз даних

3. Балабаш О. С. Індикатори моніторингу операційної стійкості підприємства / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Науковий журнал. Одеський національний політехнічний університет. Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2 (12). – С. – 244-248 (*Index Copernicus, Google Scholar, EBSCO, Научная электронная библиотека Elibrary.ru, Національна реферативна база даних «Україніка наукова»*) (0,5 д. а.). *Особистий внесок здобувача : 0,4 д. а. :*

проведено аналіз індикаторів оцінювання стійкості бізнес-процесів підприємства, обґрунтовано перелік індикаторів моніторингу операційної стійкості підприємства.

4. Balabash O. Sustainable enterprise development : essence and components / O. Balabash, I. Kuznetsova // Socio-Economic Problems and the State. – 2015. – Vol. 12. – No. 1 May. – P. 48-57 (*ProQuest LLC, Index Copernicus, DOAJ, Google Scholar, BASE, Global Impact Factor, Міністерство науки і вищої освіти (Польща), EBSCO, SCIENCE INDEX (РИНЦ)*) (0,62 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,52 д. а. : виділено підходи до визначення сутності поняття «стійкий розвиток підприємства», що дозволило уточнити його. Обґрунтовано перелік складових стійкого розвитку підприємства.*

5. Балабаш О. С. Обґрунтування потенціалу фінансової стійкості підприємства як економічної категорії / О. С. Балабаш, В. В. Коваль // Науковий вісник. – 2010. – № 17 (118). – С. 14-21 (0,6 д.а.). *Особистий внесок здобувача – 0,5 д. а. : досліджено сутність поняття «фінансова стійкість підприємства», визначено його роль у забезпеченні стабільності функціонування і реалізації потенціалу підприємства.*

6. Балабаш О. С. Здібність організації як економічна категорія / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2012. – № 11 (182). – Ч. 1. – С. 278-281 (0,5 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,4 д. а. : досліджено сутність поняття «здібність організації», виділено підходи до його визначення, виділено етапи становлення даного поняття.*

7. Балабаш О. С. Розвиток бізнес - стійкості підприємств олійно-жирової галузі України / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Вісник Східноукраїнського національного університету. – 2013. – № 11 (200). – С. 143-146 (0,5 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,4 д. а. : досліджено сутність бізнес-стійкості підприємства. Проведено аналіз розвитку олійно-жирової галузі України на засадах концепції життєвого циклу. Досліджено дев'ять основних характеристик галузі.*

8. Балабаш О. С. Моніторинг в процесі управління стійким розвитком / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки : економіка, політологія, історія. – 2015. – № 8 (228). – С. 83-97 (*Російський індекс наукового цитування (РИНЦ), Google Scholar*) (0,6 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,5 д. а. : обґрунтовано стадії процесу управління стійким розвитком підприємства, що дозволило удосконалити концептуальну модель управління стійким розвитком підприємства та визначити місце моніторингу в управлінні стійким розвитком підприємства.*

9. Балабаш О. С. Формалізація складових моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств / О. С. Балабаш // Вісник соціально-економічних досліджень : збірник наукових праць. – Одеса: Одеський національний економічний університет. – 2016. – № 1 (60). – С. 99-109 (*Index Copernicus, Google Scholar*) (0,7 д. а.).

Матеріали наукових конференцій

10. Балабаш О. С. Значення потенціалу фінансової стійкості підприємства в сучасних економічних умовах / О. С. Балабаш, М. О. Ніколаєнко // Сучасні системи економічних та суспільно-політичних відносин : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Харків, 22 квітня 2010 р.) : МФ України, ХІФ УДУФМТ. – Х.: ХІФ УДУФМТ, 2010. – С. 334-335. (0,15 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,1 д. а. : досліджено особливості забезпечення потенціалу фінансової стійкості підприємства.*

11. Балабаш О. С. Фінансова стійкість підприємства: її сутність та фактори / О. С. Балабаш, М. О. Ніколаєнко // Проблеми розвитку сучасного суспільства: економіка, соціологія, філософія : тези всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Дніпропетровськ, 20-21 травня 2010 р.). – Дніпропетровськ: ДДФА, 2010. – С. 5-6. (0,15 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,1 д. а. : досліджено фактори фінансової стійкості підприємства.*

12. Балабаш О. С. Фінансова стійкість підприємства як складова його економічної безпеки / О. С. Балабаш // Економічна безпека України та виклики сьогодення : збірник матеріалів XIII міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 28 травня 2010 р.). – К.: УДУФМТ, 2010. – Ч. II. – С. 80-81. (0,15 д. а.).

13. Балабаш О. С. Сутнісно-змістова еволюція дефініції «здібності організації» / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Методологія та практика менеджменту у ХХІ столітті : загальнодержавні, галузеві та регіональні аспекти : матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 26-27 квітня 2012 р.). – Полтава: ПУЕТ, 2012. – С. 12-14 (0,15 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,1 д. а. : досліджено поняття «здібність організації».*

14. Балабаш О. С. Моніторинг операційної стійкості підприємства та його індикатори / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова, Г. А. Місько // Економіка країни : сучасний стан та перспективи розвитку: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції економічного спрямування (м. Тернопіль, 10 червня 2014 р.). – Тернопіль, 2014. – С. 16-17 (0,15 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,05 д. а. : виділено напрями дослідження операційної стійкості підприємства, обґрунтовано перелік індикаторів.*

15. Балабаш О. С. Дослідження складових стійкого розвитку підприємства / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 26-27 березня 2015 р.). – Дніпропетровськ: Середняк Т.К., 2015. – С. 169-171 (0,25 д.а.). *Особистий внесок здобувача – 0,2 д. а. : досліджено складові стійкого розвитку підприємства в контексті вирішення проблем управління підприємством.*

16. Балабаш О. С. Процес управління стійким розвитком підприємства / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Актуальні проблеми менеджменту : теоретичні і практичні аспекти : матеріали II міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 червня 2015 р.). – Одеса: ОНЕУ, 2015. – С. 165- 167 (0,15 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,1 д. а. : розкрито особливості процесу управління стійким розвитком підприємства.*

17. Балабаш О. С. Побудова процесу моніторингу стійкого розвитку підприємства / О. С. Балабаш, І. О. Кузнецова // Менеджмент ХХІ століття : проблеми і перспективи : матеріали V всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Умань, 5 листопада 2015 р.). – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2015. – С. 76-79 (0,15 д. а.). *Особистий внесок здобувача – 0,1 д. а. : досліджено особливості процесу моніторингу стійкого розвитку підприємства.*

18. Балабаш О. С. Моніторинг стійкого розвитку Кремидівської виробничої дільниці Одеського зернового терміналу ДПЗКУ / О. С. Балабаш // Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин : матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 21-22 квітня 2016 р.). – Умань : Видавець «Сочинський М. М.», 2016. – Ч. 1. – С. 12-14 (0,15 д. а.).

АНОТАЦІЯ

Балабаш О. С. Моніторинг в процесі управління стійким розвитком хлібоприймальних підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Одеський національний економічний університет, Одеса, 2016.

У дисертації розроблено науково-методичні рекомендації щодо моніторингу стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств, який направлений на забезпечення інформаційної підтримки процесу управління стійким розвитком.

На основі концептуальної моделі управління визначено місце моніторингу в процесі управління стійким розвитком хлібоприймальних підприємств та виділено перелік об'єктів моніторингу (стійкість бізнес-процесів, стійкість здібностей та фінансову стійкість).

Визначено склад індикаторів моніторингу стійкості бізнес-процесів хлібоприймальних підприємств, який враховує узагальнені та часткові, кількісні та якісні індикатори, що дозволяє оцінити ризики збоїв бізнес-процесів та надає можливість проведення комплексної оцінки стійкості бізнес-процесів хлібоприймальних підприємств.

Розроблено методичні рекомендації щодо формування та вибору напрямів підтримки стійкого розвитку. Запропоновано інформаційну модель забезпечення стійкого розвитку хлібоприймальних підприємств.

Ключові слова: хлібоприймальні підприємства, моніторинг, управління стійким розвитком підприємства, індикатори, інформаційна модель.

АННОТАЦИЯ

Балабаш О.С. Мониторинг в процессе управления устойчивым развитием хлебоприемных предприятий. – На правах рукописи.

Диссертация на получение научной степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Одесский национальный экономический университет, Одесса, 2016.

В диссертации обобщены научные точки зрения относительно понятия «мониторинг предприятия». Выделено три подхода к его определению, что позволило конкретизировать понятие «мониторинг устойчивого развития предприятия» и обосновать его как процесс отслеживания количественных и качественных индикаторов стабильности внутренней среды предприятия и устойчивости во внешней среде с целью выявления тенденций изменения состояния и создания информационного обеспечения принятия управленческих решений.

Доказана целесообразность рассмотрения управления устойчивым развитием предприятия на основе процессного подхода как последовательности логически связанных стадий информационного потока. Это позволило четко определить место мониторинга в процессе управления устойчивым развитием предприятия и сформировать логическую модель последнего.

Обоснован перечень объектов мониторинга устойчивого развития предприятия исходя из предложенной концептуальной модели процесса управления устойчивым развитием предприятия. Определено, что к объектам

мониторинга следует отнести устойчивость бизнес-процессов, устойчивость способностей и финансовую устойчивость предприятия.

Разработана процедура оценивания устойчивости бизнес-процессов хлебоприемных предприятий как объекта мониторинга, которая обеспечивает определение слабых мест функционирования предприятия путем выделения неустойчивых бизнес-процессов.

Сформирован перечень индикаторов оценки устойчивости бизнес-процессов, состоящий из количественных и качественных, а также частных и обобщенных индикаторов, которые интегрированы на основе метода нечеткой логики.

Усовершенствована технология оценивания устойчивости способностей хлебоприемных предприятий как объекта мониторинга путем комплексного использования экспертных оценок, матрицы весомости критериев и метода лексикографического упорядочения. Технология позволяет ранжировать способности на основе определения уровня их соответствия критериям ключевых и выделить среди них те, которые создают уникальную потребительскую ценность.

Исследованы методы оценки устойчивого развития предприятия. Выделена проблема неоднородности и большой размерности значений индикаторов. Обоснована целесообразность использования в процессе мониторинга количественно-лингвистической шкалы желательности Харрингтона, что позволило интерпретировать оценки по объектам мониторинга и устранить данную проблему.

С использованием IDEF моделирования создано декомпозиционную диаграмму бизнес-процессов хлебоприемного предприятия, что позволило формализовать и описать бизнес-процессы, акцентируя внимание на их взаимосвязи, и рассмотреть логику их реализации.

Разработаны методические рекомендации по формированию и выбору направлений поддержки устойчивого развития. Предложена информационная модель обеспечения устойчивого развития хлебоприемных предприятий.

Ключевые слова: хлебоприемные предприятия, мониторинг, управление устойчивым развитием предприятия, индикаторы, информационная модель.

ANNOTATION

Balabash O. S. Monitoring in process of management of stable development of grain enterprises. – Manuscript.

The thesis on receipt of the PhD degree of candidate of economic sciences on specialty 08.00.04 – economics and management of enterprises (according to the

types of economic activity). – Odessa National Economic University, Odessa, 2016.

Scientific and methodological recommendations for monitoring of stable development of grain enterprises were developed in the thesis, the monitoring is aimed to provide informational supply to the process of management of stable development and it takes into account specifics of grain enterprises activities.

Place of monitoring in the process of stable development of grain enterprises is determined based on the conceptual model of management, enumeration of monitoring objects (stability of business processes, stability of abilities and financial stability).

List of indicators of monitoring of business processes stability of grain enterprises was determined, the list takes into account quantitative, qualitative, partial, and generalized indicators, allows to assess the risks of business processes failure and gives possibility to perform complex assessment of stability of business processes of grain enterprises.

Methodological recommendations for the formation and selection of directions of stable development supply were developed. Informational model which provides stable development of grain enterprises was introduced.

Key words: grain enterprises, monitoring, stable development of an enterprise management, indicators, informational model.